

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

**ФАКУЛЬТЕТ ІНОЗЕМНОЇ ФІЛОЛОГІЇ
КАФЕДРА АНГЛІЙСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ ТА ЛІНГВОДИДАКТИКИ**

**Кваліфікаційна робота
магістра**

**на тему СИСТЕМНО-СТРУКТУРНІ ПАРАМЕТРИ АНГЛОМОВНОГО
ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНОГО ПОЛЯ JUSTICE (НА МАТЕРІАЛІ
БРИТАНСЬКОГО СЕРІАЛУ “SHERLOCK”)**

Виконала: студентка 2 курсу, групи 8.0357-а-з
спеціальності 035 Філологія
спеціалізації 035.041 Германські мови та
літератури (переклад включно),
перша-англійська
освітньо-професійної програми
Мова і література (англійська)
Барабашук Олена Анатоліївна

Керівник к.ф.н., доц. Веремчук Е.О.

Рецензент к.ф.н., доц. Шевчук О.В.

Запоріжжя – 2022

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет іноземної філології

Кафедра англійської філології та лінгводидактики

Освітній рівень магістр

Спеціальність 035 Філологія

Спеціалізація 035.041 Германські мови та літератури (переклад включно),
перша – англійська

Освітня програма Мова і література (англійська)

ЗАТВЕРДЖУЮ

В.о. завідувача кафедри
Надточій Н. О.

«___» _____ 2022 року

З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ МАГІСТРА

БАРАБАШУК ОЛЕНІ АНАТОЛІЇВНІ

1. Тема кваліфікаційної роботи магістра (проекту) «Системно-структурні параметри англійського лексико-семантичного поля JUSTICE (на матеріалі Британського серіалу “Sherlock”)»

Керівник кваліфікаційної роботи (проекту) Веремчук Ельдар Олександрович,
к. філол. н., доцент

затверджені наказом ЗНУ від «24» травня 2022 року № 571-с

2. Строк подання студентом кваліфікаційної роботи (проекту): 30 листопада 2022 року

3. Вихідні дані до кваліфікаційної роботи (проекту) Особливості розмовного стилю сучасної англійської мови, які відтворюються на матеріалі американських авторів, а також особливості його перекладу українською мовою

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити розглянути поняття функціонального стилю у сучасній лінгвістиці; дослідити різні підходи до вивчення розмовного стилю сучасної англійської мови; проаналізувати мовні рівні функціонування розмовного стилю у сучасній англійській мові; описати типові та специфічні риси розмовного стилю на матеріалі американських авторів; здійснити міжрівневу категоризацію стилістичних засобів на матеріалі Дж. Грішема «Апеляція»

5. Консультанти розділів кваліфікаційної роботи (проекту)

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
Вступ	Веремчук Е.О., к.ф.н., доцент	25.05.2022	25.05.2022
Розділ 1	Веремчук Е.О., к.ф.н., доцент	13.06.2022	13.06.2022
Розділ 2	Веремчук Е.О., к.ф.н., доцент	09.09.2022	09.09.2022
Висновки	Веремчук Е.О., к.ф.н., доцент	17.11.2022	17.11.2022

6. Дата видачі завдання: 25.05.2022 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

з/п	Назва етапів виконання кваліфікаційної роботи магістра	Строк виконання етапів роботи (проекту)	Примітка
1.	Пошук наукових джерел з теми дослідження, їх вивчення та аналіз;	травень 2022	виконано
2.	Добір фактичного матеріалу	червень 2022	виконано
3.	Написання вступу	червень 2022	виконано
4.	Написання теоретичного розділу	липень 2022	виконано
5.	Написання практичного розділу	серпень 2022	виконано
6.	Формулювання висновків	жовтень 2022	виконано
7.	Проходження нормоконтролю	листопад 2022	виконано
8.	Одержання відгуку та рецензії	листопад 2022	виконано
9.	Захист	грудень 2022	виконано

Автор роботи несе персональну відповідальність за відсутність в роботі несанкціонованих текстових запозичень (академічного плагіату)

Магістрант

_____ О.А.Барабашук
(підпис)

Керівник роботи (проекту)

_____ Е.О. Веремчук
(підпис)

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер

_____ Е. О. Веремчук
(підпис)

РЕФЕРАТ

Дипломна робота – 52 стор., 68 джерела.

Об'єктом дослідження є лексико-семантичні поля JUSTICE і DUTY у сучасній англійській мові.

Мета – проаналізувати лінгвокогнітивні кореляційні аспекти лексико-семантичних полів англійської мови DUTY AND JUSTICE.

Теоретико-методологічні основи: дослідження базується на працях вітчизняних та зарубіжних учених, присвячених актуальним проблемам теорії концепту (В.І. Карасик [Карасик 2005], Д. С. Ліхачов [Лихачев 1997], О. С. Кубрякова [Кубрякова 2004], Ю. А. Стернін). [Стернін 2003], З. Д. Попова [Попова 2003]), зокрема роботи, пов'язані з дослідженням проблем створення концептуальних моделей (О. О. Потебня [Потебня 1993], М. В. Піменова [Піменова 2004], Н. В. Крючкова [Крючкова 2005], М. Л. Ковшова [Ковсева 2006]).

Отримані результати: ядерну зону лексико-семантичного поля JUSTICE утворюють найбільш прототипові представники категорій, які мають максимум спільних властивостей з рештою членів цих категорій і мінімум властивостей з членами інших категорій.

Ключові слова: *лексико-семантичне поле, ядро, периферія, аспекти співвідношення.*

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПОНЯТТЯ «ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНЕ ПОЛЕ» У СУЧАСНІЙ ЛІНГВІСТИЦІ.	7
1.1 Визначення лексико-семантичного поля у сучасній лінгвістиці.....	7
1.2 Структура лексико-семантичного поля.....	9
1.3 Принципи побудови лексико-семантичного поля.....	18
РОЗДІЛ 2 ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ АНГЛОМОВНИХ ЛЕКСИКОСЕМАНТИЧНОГО ПОЛІВ DUTY/ОБОВ'ЯЗОК та JUSTICE/СПРАВЕДЛИВІСТЬ В СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ.....	30
2.1 Загальна характеристика британського серіалу «Шерлок» та причини його успіху.....	30
2.2 Аналіз дефініцій складових лексико-семантичного поля JUSTICE/СПРАВЕДЛИВІСТЬ	32
2.3 Аналіз дефініцій складових лексико-семантичного поля DUTY/ОБОВ'ЯЗОК	37
ВИСНОВКИ.....	44
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	48

ВСТУП

Розвиток лінгвістичної науки супроводжується інтенсивним пошуком теоретичних основ дослідження лексико-семантичного рівня, встановлення його системно-структурних елементів, відношень між ними. Велика кількість одиниць, представляють у лексичному складі української мови різноманітні сторони дійсності, зумовлює наявність різних за обсягом лексико-семантичних утворень, докладний та всебічний аналіз яких визначає одне із завдань сучасної мовознавчої науки.

Системність лексичного складу мови переконливо аргументує один з провідних українських мовознавців М. П. Кочерган. Він наголошує, що лексико-семантична система, як і будь-яка система, базується на певних відношеннях, які притаманні усім мовам світу: парадигматичних та синтагматичних.

На утвердження думки про системність лексики великий вплив мали також дослідження німецьких лінгвістів Г. Остгофа, К. Мейєра, Г. Шпербера, Й. Тріра, Г. Іпсена, В. Порціга. Так, зокрема, Г. остгоф говорив про існування в мові системи значень. Дослідник К. Мейєр, аналізуючи пруську військову термінологію, дійшов висновку, що кожен термін отримує свою вартість із власної позиції в загальній номенклатурі.

Е. Оксар і О. Духачек уводять поняття лексико-семантичне поле, В. В. Виноградов лексико-семантична система, а О. І. Смирницький — лексико-семантичний варіант. Помітний внесок у розробку лексико-семантичної теорії зробили українські мовознавці В. М. Русанівський, О. О. Тараненко.

Актуальність даної теми зумовлена неповнотою вивчення складових одиниць лексико-семантичного поля JUSTICE взагалі та на матеріалі британського серіалу «Шерлок» зокрема.

Об'єктом дослідження є лексико-семантичне поле JUSTICE в сучасній

англійській мові на матеріалі британського серіалу «Шерлок».

Предметом дослідження є системно-структурні параметри англійського лексико-семантичного поля JUSTICE на матеріалі британського серіалу «Шерлок».

Метою дослідження є аналіз системно-структурних параметрів англійського лексико-семантичного поля JUSTICE на матеріалі британського серіалу «Шерлок».

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі **завдання**:

- 1) дати визначення поняття лексико-семантичного поля;
- 2) дослідити структуру лексико-семантичного поля;
- 3) розглянути типи семантичних та парадигматичних зв'язків, що можуть виникати у межах лексико-семантичного поля;
- 4) дати загальну характеристику лексико-семантичного поля мисленнєвої діяльності;
- 5) проаналізувати модель лексико-семантичного поля JUSTICE;
- 6) визначити дефініції лексико-семантичного поля JUSTICE на матеріалі британського серіалу «Шерлок»;
- 7) визначити дефініції суміжного лексико-семантичного поля DUTY на матеріалі британського серіалу «Шерлок».

Для виконання даних завдань було використано такі методи метод критичного читання, основні операції якого – аналіз, інтерпретація, синтез і оцінка – використовувалися при опрацюванні наукової літератури, метод лексико-семантичного аналізу для дослідження дефініцій складових англійського лексико-семантичного поля JUSTICE, метод порівняльного аналізу – для дослідження аспектів кореляції суміжних англійських лексико-семантичних полів JUSTICE та DUTY, дедуктивний (при виведенні визначення поняття лексико-семантичного поля та аналізу словникових дефініцій складових англійського лексико-семантичного поля JUSTICE в сучасній англійській мові на матеріалі британського серіалу «Шерлок».

Теоретико-методологічні засади дослідження ґрунтуються на роботах

вітчизняних та зарубіжних вчених присвячених актуальним проблемам теорії концептів (В. І. Карасик [Карасик 2005], Д. С. Лихачов [Лихачев 1997], О. С. Кубрякова [Кубрякова 2004], В. Я. Міркін [Миркин 2004], Й. А. Стернін [Стернин 2003], З. Д. Попова [Попова 2003]), зокрема роботи, пов'язані із вивченням проблем створення концептуальних моделей (О. О. Потебня [Потебня 1993], М. В. Пименова [Пименова 2004], Н. В. Крючкова [Крючкова 2005], С. В. Кузлякін [Кузлякин 2005], М. Л. Ковшова [Ковшова 2006], А. П. Мартинюк [Мартинюк 2006]).

Матеріалом нашого дослідження слугували новітні онлайн тлумачні словники the Merriam-Webster Dictionary, the Webster Dictionary, сучасної англійської мови, а також Тлумачний словник сучасної української мови Академічний тлумачний словник, а також скрипт британського серіалу «Шерлок» (2 сезон, 2 епізод «Собаки Баскервілей»).

Наукова новизна роботи полягає в тому, що вперше було виявлено та проаналізовано системно-структурні параметри англомовного лексико-семантичного поля JUSTICE в сучасній англійській мові на матеріалі британського серіалу «Шерлок»; вперше було досліджено словникові дефініції складових суміжних англомовних лексико-семантичних полів JUSTICE та DUTY.

Теоретичне значення роботи визначається новими лінгвістичними даними щодо системно-структурних параметрів англомовного лексико-семантичного поля JUSTICE в сучасній англійській мові та дефініціями його складових на матеріалі британського серіалу «Шерлок».

Практичне значення роботи полягає в тому, що результати дослідження можуть бути використані під час проведення занять із когнітивної лінгвістики, дискурсології та практичних занять з інтерпретації тексту, а також у науково-дослідній діяльності, при підготовці лекцій та семінарських занять з дискурсології та текстології у спецкурсі з лінгвопрагматики.

Логіка дослідження зумовила структуру магістерської роботи, яка

включає вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел, що нараховує 67 позицій.

У вступі зазначається актуальність дослідження, об'єкт, предмет, поставлені мета та завдання, подано огляд літератури відповідно до заданої проблематики. У першому розділі висвітлено загальну характеристику поняття «лексико-семантичне поле» у сучасній лінгвістиці.

У другому розділі досліджено особливості організації суміжних англomовних лексико семантичних полів JUSTICE та DUTY в сучасній англійській мові, а також визначено системно-структурні параметри англomовного лексико-семантичного поля JUSTICE на матеріалі британського серіалу «Шерлок». У висновках подано ключові результати, що відповідають поставленим завданням дослідження.

Загальний обсяг роботи становить 52 сторінки, 68 використаних джерел.

РОЗДІЛ 1

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПОНЯТТЯ «ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНЕ ПОЛЕ» У СУЧАСНІЙ ЛІНГВІСТИЦІ

1.1 Визначення лексико-семантичного поля у сучасній лінгвістиці

Поле як лінгвістичне явище перебуває в центрі уваги мовознавців протягом останніх десятиліть. Існують різні визначення цього терміна. Поняття ЛСП розроблене Е. Оксааром і О. Духачеком, хоча термін «поле» ввели до обігу семасіології німецькі мовознавці Г. Іпсен і Й. Тріп, а семантичне поле описав Л. Вейсгербер. Перше визначення терміна «семантичне поле» як сукупності лексем, що мають інтегральне значення, належить Г. Іпсену.

Інакше розглядає «семантичне поле» В. Порціг. Ним на перший план висунуті слова як самостійні мовні одиниці та основні зв'язки їх значень, що виявляються у словосполученнях та словах. В. Порціг намагався виявити зв'язки, що закладені в самих значеннях слів. «Його поля - прості співвідношення, які складаються з дієслова та суб'єкта чи об'єкта або прикметника і іменника».

Варта уваги думка Ф. Жилка, який визначав семантичне поле як складну функціональну системно - структурну одиницю лексично - семантичного рівня. Він наголошував на тому, що об'єднання слів у лексико

- семантичне поле можливе лише за наявності спільних значеннєвих сем, що забезпечують семантико - смислові зв'язки в межах утвореної одиниці [Кочан 2008].

У сучасній лінгвістиці лексико-семантичне поле - це семантико-парадигматичне утворення, що має певну автономність і специфічні ознаки організації: спільну нетривіальну частину у тлумаченні, ядерно-периферійну структуру, існування зон семантичного переходу. Їхня будова повторює

принципову будову багатозначних слів (Ю. Апресян, М. Нікітін). Найбільшим парадигматичним об'єднанням є лексико-семантичне поле - це сукупність лексичних одиниць, що об'єднані спільністю змісту (іноді й спільністю формальних показників) та відображають поняттєву, предметну або функціональну подібність позначуваних явищ. Це слова, пов'язані з одним і тим самим фрагментом дійсності. Так, скажімо, в лексико-семантичній системі будь-якої мови можна виділити поле руху (переміщення), поле часу (темпоральне), поле погоди (метеорологічне), поле розумової діяльності (мислення), поле почуттів тощо. Лексико-семантичні поля є відносно автономними, бо пов'язані між собою, що засвідчується багатозначними словами, які різними своїми значеннями входять до різних полів [Апресян 2003].

О. Селіванова розглядає лексико-семантичне поле як парадигматичне об'єднання лексичних одиниць певної частини мови за спільністю інтегрального компонента значення (архісеми). Вона вважає, що складники лексико - семантичного поля відображають понятійну, предметну або функціональну подібність позначених ними явищ, що є дискусійним і залежить від методології дослідження [Кубрякова 2005].

На думку Ярцевої лексико - семантичне поле - це сукупність мовних одиниць, об'єднаних спільністю змісту (іноді навіть спільністю формальних показників), які відображають понятійне, предметне чи функціональний збіг позначених явищ.

Головними властивостями лексико - семантичного поля, на думку

І. Кобозєвої, є такі:

- 1) наявність семантичних відношень між складниками;
- 2) системний характер цих відношень;
- 3) взаємна залежність і взаємна детермінованість лексичних одиниць;
- 4) відносна автономність поля;
- 5) безперервність позначення у смисловому просторі;

б) взаємозв'язок полів у лексичній системі. ЛСП має центр та периферію.

До центру входять найуживаніші слова з яскравим інтегральним значенням, периферія характеризується значно меншою частотністю вживання, стилістичною забарвленістю значення.

Отже, лексико-семантичні поля характеризуються зв'язком слів або їх окремих значень, системним характером цих зв'язків, що забезпечує безперервність смислового простору. Кожне поле - це своєрідна мозаїка слів, де кожне окреме слово має певне місце в лексико-семантичному просторі. Ця мозаїка не збігається в різних мовах, бо кожна мова по-своєму членує об'єктивний світ. Національна специфіка лексико-семантичних полів виявляється в кількості наявних у полі слів і в характері опозиції між компонентами поля.

1.2 Структура лексико-семантичного поля

Як вже зазначалось, кожне з ЛСП являє собою складну систему, складові одиниці якої об'єднані схожістю значення чи позначуваного предмету. Зрозумілим є те, що слова можуть мати схожий зміст, але відрізнятися емотивністю, напрямком дії та іншими показниками. У кожному ЛСП наявні і слова, що яскравіше зображують певне явище чи передають певну емоцію і їхні більш нейтральні відповідники що мають більш загальне значення. До того ж, при аналізі всіх ЛСП, можна виділити деякі спільні риси в їхній структурі. Структурною специфікою польової моделі мови є виділення в ЛСП ядра, центру та периферії. Якщо зобразити поле у вигляді сфери, то його одиниці розташовуватимуться шарами на різній відстані від ядра залежно від ступеню їхньої смислової близькості до загального значення поля, яке найбільш явно представлене в центрі ЛСП і поступово згасає при віддаленні до його периферій.

Таким чином, центр поля становлять слова з високим ступенем уживаності, оскільки їхні семми яких є носіями доміантних сем. У мовознавців існує декілька поглядів щодо структури ЛСП. Наприклад, А. А. Уфимцева вважає, що семантична структура поля складається з ядра, центра і периферії. Ядро поля представлене спільною для всіх лексичних одиниць семою (гіперсемою), тобто семантичним компонентом вищого ладу, що організовує навколо себе семантичне розгортання поля. Центр поля складається з одиниць, які мають інтегральне, спільне з ядром, диференційне значення; натомість периферія поля включає одиниці, які найбільш віддалені від ядра.

Периферійні одиниці можуть мати контекстуальні значення і зазвичай вступають у контакт з іншими ЛСП, утворюючи лексико- семантичну безперервність мовної системи [Кубрякова 2005]. Лінгвіст З. Д. Попова, натомість, виділяє в структурі ЛСП ядро, ближню і дальню периферії. На її думку, в ядрі ЛСП зазвичай знаходяться високочастотні, стилістично і функціонально нейтральні одиниці, пов'язані з цим ЛСП. До ближньої периферії належать лексеми менш частотні, як правило, однозначні, конкретні за значенням, в мінімальному ступені залежні від контексту. Дальню периферію утворюють низькочастотні, багатозначні одиниці, які мають яскраві значення, належать до інших ЛСП та мають зазвичай одну обмежену за вживанням функціональну сему, семантично залежну від контексту [Попова 2001].

Периферія поля містить більш індивідуальні одиниці, найвіддаленіші за своїм значенням від ядра. Периферійні слова характеризуються найменшою частотністю вживання. Вони деталізують та конкретизують основне значення поля. Зазвичай периферійні елементи мають більш складний та насичений зміст і знаходяться у тісному зв'язку з іншими семантичними полями, утворюючи при цьому лексико-семантичну цілісність мовної системи. Наприклад, у ЛСП темпоральності слова «present» (теперішній), «past» (минулий), «future» (майбутній) розміщуються в центрі поля, а слова «topical»

(актуальний), «latter-day» (сучасний), «formerly» (колись), «in the olden days» (за старих часів), «subsequent» (наступний) – на периферії, оскільки вони або рідковживані, або їхні семи не є домінантними.

Поява периферійних одиниць в мовному полі пояснюється динамічним характером розвитку мови, оскільки система мови – незамкнене, відкрите утворення. На думку А. М. Кузнецова, не всяка ознака може бути ядром ЛСП, і вибір цієї ознаки повинен проводитися у відповідності з наступними вимогами:

- інтегральна ознака повинна об'єднувати однорідні лексичні одиниці (тобто слова, що належать до одного лексико-граматичного класу і володіють подібним значенням);
- вона повинна задавати певну орієнтацію утвореного на її основі ЛСП;
- інтегральна ознака повинна мати обмежувальні властивості, зумовлюючи входження до складу ЛСП обмеженої кількості лексичних одиниць. Зазначені особливості інтегральної ознаки відповідають загальним властивостям різних типів лексико-семантичних угруповань, що існують у мові. Вони відображають системні взаємозв'язки елементів усередині поля, відносну самостійність ЛСП у межах словника і їхню специфічність.

Чіткої межі між центром і периферією семантичного поля, а також між суміжними полями немає. Перехід від ядра до периферії здійснюється поступово, що дозволяє виділити декілька периферійних зон поля. Польовий принцип організації системи мови свідчить про обов'язкову наявність периферії в кожному полі. Жодне мовне явище не може складатися лише з ядра, оскільки периферія є таким же повноправним елементом лексичного значення, як і ядро.

Межі семантичних полів відносні й можуть варіюватись залежно від обраного принципу класифікації. ЛСП відрізняються за кількістю компонентів, за характером опозицій між ними. Кількість одиниць поля може коливатись від порівняно обмеженої (наприклад, основні позначення

кольорів) до дуже великої (ЛСП родинних стосунків, професій, занять, побутових дій людини тощо). Менш важливі або менш знайомі людині сфери (наприклад, космос, мікросвіт) не мають великих і добре структурованих ЛСП. Кількість слів у полі з часом може змінюватися.

Як ієрархічна організація, ЛСП характеризується наявністю кількох рівнів, які формуються від загального до часткового і об'єднують у своєму складі одиниці, що формують певну систему. Таким чином варто зазначити, що ЛСП складається із мікрополів, які об'єднують у собі кілька лексико-семантичних груп, складовими яких є власне лексичні одиниці. Лексико-семантична група – це сукупність слів, що належать до однієї частини мови та об'єднуються внутрішньомовними зв'язками на основі взаємообумовлених і взаємозалежних елементів свого значення. Наприклад, до лексико-семантичної групи лексеми «*field*» відносяться такі слова як, з одного варіанту значення, «*farm*», «*ground*», «*sport ground*», а з іншого – «*subject*», «*practical work*».

Отже, ЛСП є, згідно аналізу його структури, багаторівневою організацією, яка об'єднує в собі певну кількість менших одиниць (лексико-семантичних груп). До того ж, всі лексичні одиниці, що входять до складу ЛСП належать його ядру, центру чи периферії залежно від частоти вживання та нейтральності свого значення.

На відміну від інших систем мови лексична тісно пов'язана із зовнішніми, екстралінгвістичними факторами. Вона безпосередньо відображає зміни, що відбуваються в навколишньому середовищі.

Соціальна спрямованість мови і її системність нерозривно пов'язані. Разом з тим вони обумовлюють наявність у самій мові двох аспектів, а в лінгвістичній науці – двох можливих напрямків: зовнішнього, соціолінгвістичного і внутрішнього, системно-структурного.

Соціолінгвістична систематизація словникового складу мови може проводитися з декількох точок зору. По-перше, лексику можна розглядати з точки зору походження слів, тобто виділити в ній лексику власномовну і

запозичену. По-друге, словниковий склад мови є неоднорідним з точки зору ступеня і сфери вживання слова, і він може бути систематизованим з урахуванням таких характеристик слів, які є зовнішніми.

У цьому сенсі можна розмежувати лексику, яка активно вживається, і лексику, обмежену у вживанні (наприклад, архаїзми або неологізми). Подальша систематизація лексики здійснюється з точки зору сфер її вживання, тобто мається на увазі розмежування лексики на загальноновживану, спеціальну, нейтральну та стилістично марковану.

Системно-семасіологічний підхід, пов'язаний з характеристикою внутрішньої семантичної структури словникового складу мови, досліджує лексику як систему. Поняття системності лексики передбачає дві взаємообумовлені, характерні ознаки цього рівня: по-перше, лексична система як набір словникових одиниць (слів і зворотів, які є засобами номінації); по-друге, лексична система як форма організації цих одиниць і способи їх взаємодії.

Словниковий склад мови послідовно відбивається в різноманітних лінгвістичних словниках. В них досліджуються системні властивості слова, але нерідко це відбувається у відносно обмежених семантичних рамках однієї одиниці. Однак, як зазначав ще М. М. Покровський, «слова та їхні значення живуть не окремо одне від одного, але поєднуються ... в різні групи, причому для заснування угруповання служить подібність або пряма протилежність за основним значенням».

Групи, в які за семантичними ознаками об'єднуються слова, можуть виділятися на різній основі. Так, підставою для об'єднання можуть слугувати нелінгвістичні характеристики. Прикладом є розподіл лексики на тематичні групи. Слід зауважити, що деякі дослідники, наприклад В. І. Кодухов, вказує на зумовленість системних семантичних зв'язків слів завдяки немовним факторам (зв'язок самих предметів, явищ об'єктивного світу) як на провідну ознаку системності [Кодухов 2004].

В основу угруповання лексем можуть бути покладені власне

лінгвістичні властивості слів. Наприклад, традиційний розподіл слів за частинами мови засновано на схожості лексико-семантичних і формально-граматичних ознак. Однак, у будь-якому випадку для об'єднання слів найважливішим критерієм слугує «...наявність (або відсутність) як схожих, так і відмінних ознак в їх семантичній структурі».

Як вже зазначалося, одиниці мови пов'язані між собою і залежать одне від одного. Вони утворюють систему – безліч елементів, що знаходяться в певних відносинах. В лексичній системі мови такими елементами є найпростіші одиниці – «слова-поняття», тобто слова, вживані в одному з їх значень або, іншими словами, один лексико-семантичний варіант слова (однозначні слова). З таких найпростіших «клітинок», що відображають відповідні сегменти дійсності, складається система мови.

Елементи лексичної системи тісно взаємодіють, їх пов'язують певні відносини. Накопичений в галузі вивчення лексико-семантичних систем різних мов матеріал демонструє, що лінгвісти частіше концентрують свою увагу на одиницях опису (елементах) і не завжди детально розглядають відносини, в які вступають або можуть вступати різні елементи. А. Н. Уємов зауважує, що «за умови наявності однакових елементів річ тим самим ще не дана, тобто з одних і тих же елементів можуть складатися різні речі».

Трапляються випадки, коли відносини виявляються мало не важливішими, ніж самі елементи. Крім того, обмежений набір відносин (адже число одиниць, які пов'язані ними, практично безмежно) робить опис будь-якого складного об'єкта більш економним, а результати дослідження мовних рівнів співставними, оскільки сприяють побудові опису не за допомогою перерахування, а за допомогою побудови лексико-семантичних та інших систем. Важливо підкреслити, що вивчення відносин тим плідніше, чим повніше враховуються численні входження одного елемента в різні підкласи, іншими словами, причетність елемента до багатьох відносин.

Мова не тільки існує як система, але й розвивається як система. Зміни, що стосуються окремих елементів лексико-семантичного поля, бувають і

несистемними. Мова залишається системою завдяки стабільності відносин, які взагалі змінюються набагато повільніше, ніж елементи, Лексика – це відкритий клас, якщо говорити про елементи, але закритий, якщо говорити про відносини.

Відношення елементів усередині угруповання можуть бути зведені до досить обмеженого числа типів. На думку Й. А. Стерніна, існують три основних типи зв'язків, які ґрунтуються на ідентичності, близькості і контрастності змісту сем. На ідентичності сем засновано декілька видів зв'язків, які позначаються загальним терміном «входження». Цей тип включає наступні конкретні різновиди:

- 1) гіпер-гіпонімічний (родовидовий, підрядний) зв'язок припускає, що обидві одиниці мають однакові семи, але, окрім них, видова одиниця долучає одну або декілька конкретних сем (діяти – трудитися);
- 2) перетин позначає, що одиниці мають спільні й відмінні семи (забутися – задрімати);
- 3) коли мова йде про синонімічний зв'язок, то мають на увазі перетин і гіпер-гіпонімічний зв'язок між одиницями, що належать до одного або сусідніх рівнів ієрархії (робити – працювати);
- 4) градуальний зв'язок передбачає, що синонімічні одиниці називають різні ступені позначуваного поняття і розрізняються семами типу «дуже», «максимально» і таке інше (втомитися – змором).
- 5) партитивний зв'язок, лексичні одиниці якого називають поняття вцілому і його частини (дихати – вдихати – видихати);
- 6) входження – це обов'язковий вид зв'язку для елементів лексико-семантичної системи мови.

Цей різновид поєднання означає, що кожен елемент має один або більше типів зв'язків, заснованих на ідентичності змісту сем. Лексична одиниця входить до угруповання, маючи хоча б одну сему, ідентичну з іншими елементами угруповання [Попова 2001].

На близькості змісту сем засновані типи зв'язку, що об'єднуються

загальною семою термінів «сходження». Близькими за змістом представлені семи, одна з яких входить до іншої; нерідко опис першої семи може бути використаний у процесі опису другої.

«Сходження», у свою чергу включає наступні конкретні різновиди:

- 1) фазовий зв'язок вказує на початкову або кінцеву стадію дії (to start – to stop);
- 2) так званий зв'язок тяжіння виявляється через семи, які вказують на стан або дію, які є наступними у часі (the possibility of death – to be sick deadly);
- 3) ремінісцентний зв'язок виявляється через семи, які вказують на стан або дію, що передувала даному (to die – to come to life again);
- 4) темпоральний зв'язок виявляється через семи, що вказують на тимчасову співвіднесеність стану (in ancient time – to be crucified);
- 5) локальний зв'язок виявляється через семи, що вказують на локальну характеристику (through the nose – to snuffle);
- 6) інструментальний зв'язок виявляється через семи, що вказують напредмет або речовину, за допомогою яких викликано поданий стан (a gun – to shoot oneself) [Гольдберг 2001].

На контрастності змісту сем засновані зв'язки, які поєднуються терміном «розбіжність». Розбіжність включає наступні конкретні різновиди:

- 1) антонімічний зв'язок припускає полярність позначуваних понять. (спати – не спати);
- 2) несумісність виявляється через семи, що вказують на відсутність у одиниці будь-якої характеристики (без знання справи – халтурити); протидія виявляється через семи, що вказують на протидію (пручатися – триматися) [Гольдберг 2001].

Зв'язки, що позначаються загальними семами «сходження» і «розбіжність», є факультативними для лексичних одиниць семантичного поля [Попов 2002].

Дані відносини одиниць, що лежать в основі категорій багатозначності,

синонімії, антонімії, гіпонімії тощо, буквально «пронизують» лексику і організують її як систему. Лексичні одиниці виявляються, таким чином, досить впорядкованими системно, входячи в цілу мережу різноманітних і пересічних, структурно змістовних відносин у межах лексично-семантичного поля.

Існують закономірності й у вживанні одиниць тієї чи іншої лексичної категорії [Штелинг 2006]. Тому парадигматичні відносини мовних одиниць доцільно розглядати щодо їхньої синтагматичних властивостей і характером їхньої дистрибуції в тексті. Парадигматичні властивості лексичних одиниць розкриваються в їхній опозиції, тобто у протиставленні іншим семантично однорідним одиницям [Денисов 2001].

Лексичною опозицією називають такі два слова, які відрізняються одне від одного лише однією розпізнавальною ознакою за змістом. Будь-яка елементарна лексична опозиція завжди є двочленною [Сорокин 2007].

Наприклад, при абсолютній (повній) синонімії лексичні одиниці співпадають і за своїм значенням, і за сферою вживання (лінгвістика – мовознавство). Така дистрибуція мовних одиниць називається еквіполентною або рівнозначною. Нульова опозиція – це включення дистрибуції однієї лексичної одиниці до дистрибуції іншої. Таким чином, значення першої одиниці є багатшим, ніж іншої.

Дистрибуція таких співвідносних лексичних одиниць називається включеною, а опозиція містить маркований член опозиції, в якому є позитивне значення розрізняльної ознаки, і немаркований член опозиції, в якому значення цієї ознаки є негативним. Дистрибуції та значення одиниць можуть також частково збігатися, перехрещуватися. Це відносини перетину, адже дистрибуція однієї одиниці лише не повністю долучається до іншої.

Поряд із спільними одиницями, які є сполучуваними, щодо семного складу, існують розбіжні. Такі одиниці виявляють контрастуючу дистрибуцію, відтворюючись в тотожних поєднаннях, як семантично протиставлені (an old friend – an old comrade). На думку Н. С. Трубецького, – це еквіполентні

опозиції.

Дистрибуції та значення лексичних одиниць поля можуть і взагалі не збігатися. Ці відносини семантично дуже віддалених лексичних одиниць (a mountain – a fortune). Протиставлення таких одиниць не має лексичної цінності [Медведева 2001].

Розглянуті вище відносини мовних одиниць в їх позиціях і опозиціях утворюють основу лексичної синтагматики і парадигматики, що визначають природу лексико-семантичного поля.

Таким чином, можна зробити висновок, що ядерні елементи поля відзначаються більшою частотою функціонування. одиниці, які становлять ядро поля, характеризуються певними, досить чіткими ознаками. Для ядра характерні безознаковість, нейтральність, висока частота вживання. оскільки ядро є лексичним вираженням смислів, або семантичних ознак, воно може замінити кожен із членів парадигми, будучи представником усієї парадигми. Центр поля складається з одиниць, які мають інтегральне, спільне з ядром і між собою значення.

1.3 Принципи побудови лексико-семантичного поля

Дослідження лексичної підсистеми мови, як вже зазначалося, зазвичай здійснюється у формі виявлення лексичних угруповань різного типу та обсягу, а також встановлення їхніх відносин одне з одним. Однією з труднощів подібного підходу до вивчення лексики є відсутність чіткого визначення вихідних, базових понять, наприклад, таких, як лексико-семантична група, лексико-семантичне поле, синонімічний ряд, тематична група тощо. Так, наприклад, Ф. П. Філін для позначення лексичних угруповань, елементи яких пов'язані «однорідними значеннями», користується терміном «лексико-семантична група».

Різновидами лексико-семантичної групи, як він вважає, є синонімічні ряди, антоніми і навіть лексичні угруповання з родовидовими відносинами. Л. М. Васильєв вважає, що поняття «поле» перебуває з поняттям «лексико-семантична група» у родових відносинах, тобто, інакше кажучи, лексико-семантичні групи, синонімічних ряди та інші угруповання слів, і навіть сукупності лексико-семантичних варіантів слова, є різновидами семантичних полів [Васильєв 2005].

А. А. Уфимцева, навпаки, розглядає всі три основні угруповання – поле, лексико-семантична група і синонімічний ряд як рівноправні види більш великих парадигматичних об'єднань у лексиці. Л. Г. Домих терміном «семантичне поле» позначає недиференційовані самі лексичні угруповання, і питання про розмежування типів цих угруповань навіть не висувається [Домих 2003].

Велика кількість лексичних угруповань, їх складне переплетіння одне з одним, «розмитість» меж породжують у ряда вчених скептицизм щодо обговорення питання про можливість представлення лексики в рамках лексико-семантичного поля. Зазвичай говорять про довільності виділення тих чи інших тематичних груп, об'єднань слів, про нечіткість складу та меж, про розбіжність опису однієї і тієї ж групи слів різними дослідниками. Однак, всі ці особливості опису лексики базуються на структурі самої лексичної системи і її підсистем [Попов, Стернин 2001].

Лексико-семантична система мови є не тільки найменш дослідженою, але й найбільш складною за своєю організаційною структурою. Ця система включає до себе таку велику кількість пов'язаних самими різними відносинами елементів, що їхня системність вважається важкою для аналізу або навіть ставиться під сумнів. І, тим не менш, це все ж система, адже в іншому випадку ми не змогли б порівняно легко вибирати потрібні слова і, зіставляючи їх одне з одним, вживати в мові або сприймати їхній зміст.

Як і у будь-якій іншій системі, в лексико-семантичній системі існують як нерегулярні явища. Однак, переважна більшість елементів з їх

різноманітними відносинами (структурою в межах поля) принципово може бути описана за допомогою порівняно невеликої, осяжної кількості вихідних понять і правил.

Лексична система мови як найбільш складна, завдяки численності елементів, багатовимірності і не завжди чіткої вираженості їх відносин, відкритості, наявності перехресних і взаємодіючих підсистем, «рухливості» змістів одиниць за рахунок розвитку самої системи та взаємодії одиниць у мовленні тощо, важче інших систем піддається опису.

Труднощі опису лексики, за думкою Д. М. Шмельова, не можна цілком пояснити недосконалістю лексикографічних критеріїв. У багатьох випадках межі лексичних одиниць виявляються «розмитими», а самі одиниці семантично недостатньо визначеними, адже будь-який елемент того чи іншого значення не може бути приписаний слову безумовно.

Різні типи об'єктів зовнішнього світу – «світу ідей» і «світу речей», – безсумнівно, відрізняються певною специфікою своїх системних відносин, що в більшій мірі ускладнює характер взаємодії між лексемами, які «покривають» ці сегменти. Ці та подібні факти свідчать про складність лексичної системи.

Одним із проявів системності в лексиці є принципова можливість її послідовного опису шляхом розподілу слів або слів-понять за семантичним (понятійними) полями [Виноградов 2001]. У цьому випадку корисно звернутися до ідеографічних (тематичних) словників, до наукових праць, які описують склад мови методом тезаурусів. Тезаурус – це словник, де слова розташовані не за алфавітним порядком, а за певними понятійними сферами. У відомому словнику Роже знаходимо, наприклад, шість таких сфер або класів: «абстрактні відносини», «простір», «матерія», «розум», «воля», «почуття». Ці класи діляться на 24 підкласи і далі на 1000 тем. Кожна з 1000 тем містить близькі за значенням слова, тісно пов'язані за спільним змістом. Подібні словники являють собою списки слів-понять з їхніми можливими синонімами і антонімами. Розташовані таким чином слова поняття можуть

бути досить строго описані усередині даної системи за допомогою певного набору індексів.

Такий опис лексики називається ідеографічним. Завдання ідеографічного опису були вперше окреслені у мовознавстві Л. В. Щербою. Відзначаючи призначення ідеографічних (ідеологічних за його термінологією) словників, вчений підкреслював: «якщо потреба пригадати найбільш належне слово для вираження тієї чи іншої думки не так часто виявляється щодо рідної мови, то коли йдеться про іноземну мову, вона зустрічається на кожному кроці».

У теоретичному аспекті ідеографічні словники допомагають описати лексику не за допомогою форм, а за допомогою ідей, таким чином, з'являється можливість отримання матеріалу «для побудови історії мислення, відбитого в мові». Наприклад, теорія створення ідеографічного словника-тезауруса російської мови знайшла найбільш повне, систематизоване відображення в працях Ю. Н. Караулова [Караулов 2006].

У процесі організації всіх одиниць лексичної системи поля, груп та інших більш дрібних угруповань виникає ще одна проблема. Крім основних, ядерних лексем підсистеми, існує велика периферія, в якій знаходяться лексеми з інших лексико-семантичних угруповань, які лише за окремими семами включаються до вихідної. Периферія створює нестійкість кожної підсистеми, але вона є основою для зв'язку підсистем в єдину систему.

Лексико-семантичне поле є найбільш великим ономасіологічним та семантичним угрупованням слів. Лексико-семантичне поле – це ієрархічна організація слів, об'єднана вільним родовим значенням, і представляє у мові певну семантичну сферу, що покриває певну область дійсності.

Однією з ономасіологічних властивостей поля є те, що в його основі знаходиться родова сема або гіперсема, що позначає клас об'єктів. Семасіологічна характеристика поля полягає в тому, що його члени співвідносяться одне з одним за інтегрально-диференціальними ознаками у своїх значеннях. Це дозволяє об'єднувати і розрізняти їх в межах одного

лексико-семантичного поля.

Одиниці лексико-семантичного поля характеризуються однією понятійною співвіднесеністю, тому асоціативно пов'язані значення полісемантичних слів зазвичай входять не в одне, а в різні поля: сестра (sister) – термін родинності, а сестра (nurse) – найменування професії. Найчастіше одиницею лексико-семантичного поля є лексико-семантичний варіант слова, а також все слово, якщо воно має одне значення або має у всіх своїх значеннях схожий понятійний зміст.

Іноді говорять про парадигматичні поля, синтагматичні поля, словотворчі поля тощо, однак, слід мати на увазі, що єдність поля може бути порушена. В лексико-семантичному полі у якості синтезуючої мовної категорії представлені всі типи семантичних відносин лексичних одиниць. Наприклад, семантично однорідні одиниці одного рівня знаходяться у відносинах несумісності, і тим самим протистоять одне одному. Одночасно з цим вони об'єднуються на основі загальної й істотної класифікаційної ознаки в семантичний клас у якості одиниць-согіпонімів.

Незважаючи на відмінність у складі різних семантичних полів, можна говорити про їхню принципово загальну структуру. Лексико-семантичне поле має ядро, в якому знаходиться ім'я поля, тіснопов'язане з ним видове ім'я, синоніми та родове ім'я, а також антоніми. Вибір лексеми або групи лексем для виконання ролі ядра поля дуже важливий. Можна в якості ядерної брати будь-яку лексему, що цікавить дослідника, але результати аналізу можуть бути нерелевантними, якщо лексема обрана невірно, і вона не має властивостей великого числа лексем.

А. М. Кузнєцов вказує на основні прийоми виявлення лексем, перспективних для дослідження великого лексико-семантичного поля. Ці лексеми характеризуються наступними ознаками:

- 1) вони є досить простими за морфологічним складом;
- 2) вони мають досить широкою сполучуваністю;
- 3) вони є психологічно важливими;

4) вони не є недавніми запозиченнями.

Отже, поле складається з ядра, до якого долучається велика периферія поля. Вона може бути поділена на: найближчу, далеку і крайню периферію. Також розрізняють різноманітні фрагменти поля.

Як вже зазначалося вище, ядро поля складають лексеми з високою частотністю вживання, найбільш загальні за своїм значенням. У прямому значенні вони є стилістично нейтральними, без емоційно-експресивних і темпоральних обмежень. Ці лексеми майже не залежать від контексту [Караулов 2006].

Основними ознаками лексем, що відносяться до ближньої периферії, на думку є:

- менша у порівнянні з ядром частотність;
- стилістична нейтральність;
- відсутність обмежень у вживанні;
- мінімальна залежність від контексту.

Далека периферія складається з лексичних одиниць з невисокою частотністю як однозначних, так і багатозначних. До цієї групи слів, на відміну від попередньої, входять переважно лексеми зі стилістичними й емоційно-експресивними обмеженнями.

Одиниці крайньої периферії характеризуються низькою частотністю вживання, більшість багатозначних лексем входять до поля не в своєму основному значенні. Більшість слів має яскраві стилістичні та емоційно-експресивні семи.

До крайньої периферії відносяться також застарілі слова, оскільки вони є маловживаними або теж вживаються не в своєму основному значенні. До даної частини поля відносяться також лексеми, які в основному значенні входять до іншої лексико-семантичної групи, а їхнє значення, релевантне для досліджуваного поля, є периферійним в їх змістовній структурі [Лисиченко 2009].

Фрагменти поля є вертикальну ядерну і центрально-периферійну

структуру, яка за своєю семантикою утворює окрему гіпер-гіпонімічну структуру [Штелинг 2006]. Межі лексико-семантичного поля можуть змінюватись в залежності від обраного принципу класифікації.

Що стосується кількості одиниць поля, то вона коливається від порівняно обмеженої (наприклад, основні позначення кольорів) до дуже великої (наприклад, позначення часу). Поряд зі значними, за своїм обсягом, полями, існують і мікрополя [Сорокин 2007].

Різні лексико-семантичні поля відрізняються і за кількістю своїх компонентів, і за ступенем їх сполучуваності. Це виникає з процесу формування словникового складу: за багато тисяч років семантика слів відобразила забобони й омани, відбила етап мислення, який існував ще до появи логіки.

Всі ці семантичні компоненти існують поряд із сучасними логічними науковими поняттями і утворюють з ними химерне сплетіння. Намагатися розчленувати словниковий запас за логічною структурою знання марно, оскільки семантика мови такого розчленовування не визнає. Якщо подивитися, як лексика в цих сферах структурована, то виявляється, що вона може бути і ґрунтовно заповненою і майже порожньою [Сорокин 2007].

Мовна практика підтверджує, що в різних словниках часто наводяться різні дефініції значень одних і тих же слів. Це свідчить про те, що зміст концепту, в принципі, до кінця є невизначеними. Одним з методів дослідження концептів є польовий метод. Дійсно, в лінгвістиці поле розуміється не тільки як угруповання лексики, але і як метод дослідження. Л. М. Васильєв на матеріалі великої кількості різновидів полів (як широко досліджуваних, так і маловідомих) переконливо довів існування «методу семантичних полів» в лексичних дослідженнях [Васильєв 2005].

Існує погляд на поле як на чисто дослідницький конструкт, з чим навряд чи можна погодитися. По-перше, дослідження демонструють, що семантичні поля і відносини між елементами поля долучаються до знань, якими володіє пересічний носій мови. Факт їх усвідомлення проявляється в суспільній

діяльності людей. Відомо, що відмінності в культурах народів співвідносяться з різною організацією мовних полів.

По-друге, об'єктивність поля підтверджується мовними помилками, тобто взаємозаміщення пов'язаних в системі елементів одного мікрополя і декількох мікрополів в межах одного семантичного поля.

Заслуговує на увагу модель семантичного поля, розроблена Є. Кіттай [E.F. Kittay 2005]. В основі моделі полягає розуміння поля як структури, яка формує за допомогою відносин контрасту і подібності між концептами різницю значень, актуальну для даного мовного співтовариства. Уявлення про відносини контрасту і подібності у мовному полі трактується автором як розвиток поняття мовної значущості.

Є. Кіттай пояснює ці відносини наступним чином: дві одиниці, які раніше не розглядалися як контрастні, потрапляючи в одне семантичне поле, можуть розвивати відносини контрасту. Є. Кіттай розглядає семантичне поле як соціальний і індивідуальний фактор. Згідно її теорії, існування такого угруповання обумовлено потребою людей розуміти значення слів а, отже, одне одного.

Для розуміння мови кожен член мовного співтовариства повинен усвідомлювати семантичні поля, до яких відносяться слова, які вживаються у мовленні. Наші концепти можуть розрізнятися до того часу, поки вони не виявляться в таких же відмінностях наших дій. Відмінності, які здійснюються в концептуальній мережі, постають очевидними в семантичних полях.

Можлива семантична варіативність обмежується, принаймні, частково, семантичними полями, визнаними мовним співтовариством [Гольдберг 2001]. Вони представляють «точки референції» для всіх, хто спілкується. Для семантичних полів характерні наступні чинники:

- по-перше, широкий зміст, властивий ментальності всіх членів суспільства;
- по-друге, вузький зміст, який є властивий тільки для ментальності окремих індивідуумів.

Коли говорять про семантичний простір конкретної мови, то мають на увазі сукупність усіх значень мовних знаків цієї мови, які необов'язково покривають увесь словниковий склад мови. Крім того, мовна картина світу, як зафіксована в засобах певної мови концептуалізація дійсності певним етносом, є наївною, а не науковою («поєднує» усі варіанти), і формується уявленнями про світ, які пройшли крізь призму суб'єктивного досвіду, традицій і норм соціуму, інтуїції та людської фантазії, вона не завжди базується на об'єктивних характеристиках речей. Зіставні дослідження різних семантичних «пластів» (лексико-семантична група, лексико-семантичне поле) дають змогу побачити те універсальне, що складає сутність словникового складу мови, та виявити те специфічне, що утворює національну мовну картину світу.

Щодо понять лексико-семантичного поля, то воно є сукупністю слів різних частин мови, що мають спільну лексичну цінність (спільний інтегральний компонент значення), і протиставляються завдяки розбіжностям у їх змісті (Г. А. Уфимцева, Л. М. Васильєв, Ю. Д. Апресян, І. М. Кобозева, О. О. Селіванова, З. Н. Вердієва та ін.).

Також вони розпадаються на менші парадигматичні об'єднання – мікро-лексико-семантичні поля, лексико-семантичні групи, синонімічні ряди тощо. При поєднанні всіх вимірів лексико-семантичного поля, отримуємо шаблон для моделювання того чи іншого лексико-семантичного поля, в окремій мові.

Треба пам'ятати, що його структура має центр (найуживаніші слова з чітким інтегральним значенням) та периферію (слова з низькою частотою вживання та стилістичним забарвленням значення) [Селіванова 2003, с. 282]. Крім того, площина поля умовно ділиться навпіл: протилежні точки – це місця антонімічних понять, а на осі поділу розташовані поняття з неполярною природою.

Постійний розвиток і еволюція суспільства вимагає від мови перебування на рівні вимог часу, оскільки вона повинна задовольняти потреби людей, що нею користуються. Зміни в різних сферах життя соціуму

(суспільно-політичній, економічній, науково-технічній, духовній, культурній) породжують для мови нові об'єкти називання (номінації) і формують потребу в неологізмах. Водночас мова як системно-структурне утворення характеризується такою внутрішньою організацією (системні міжрівневі взаємозв'язки, власний словотворчий потенціал, стилістичні зміни, тощо), яка є чинником динамічних процесів.

Найвиразніше відображає мовну еволюцію лексико-семантичний рівень. Словниковий склад є найбільш чутливим до всіх зовнішніх факторів впливу, на ньому активно відбивається дія внутрішніх законів розвитку мови. Саме лексика, «на відміну від інших мовних систем, менш чутливих і більш замкнених (наприклад, фонематичної або граматичної), безперечно, більш широка, складна, гнучка і рухлива». Інноваційні процеси у словниковому складі є постійним об'єктом аналізу в наукових працях дослідників: зокрема, теоретичні питання розвитку та вдосконалення лексико-семантичного поля в діяхронії.

Ідеї та принципи семантичного аналізу мови, які надалі були об'єднані під загальною назвою дослідження семантичного поля, виникали і склалися поступово. Вони беруть свій початок в кінці XIX – на початку XX століть. Формулювання цих ідей та принципів ми знаходимо в працях А. А. Потебні, М. М. Покровського, Р. М. Мейера, Й. Тріра, Г. Штенберга, Г. Ібсена, В. Порціга, А. Йолеса та інших.

Дослідники вивчали лексико-семантичне поле з різних точок зору, спираючись на всі можливі види відносин між словами. Цим і спричинена наявність різних типів лексико-семантичних полів, серед яких найпопулярнішим є поля М. Покровського і Й. Триба (лексичні і понятійні), В. Порціга (елементарні семантичні поля).

Як вже зазначалося вище, лексико-семантичне поле – це сукупність лексичних одиниць, які об'єднані спільністю змісту та відображають поняттєву, предметну або функціональну подібність позначувальних явищ. Лексико-семантичне поле має ієрархічну будову, де центральним є ядро. Поле

складається з лексико-семантичних груп.

У процесі становлення науки про лексико-семантичне поле в діяхронії внаслідок розмежування діяхронічних процесів утворення слів і синхронних мотиваційних зв'язків між словами і, відповідно до розмежування діяхронічного і синхронічного словотвору, окреслилася тенденція відносити лексико-семантичну деривацію до діяхронічного словотвору.

Лексико-семантична деривація – це зміна значення слів як в процесі історичного розвитку в синхронії, що приводить до багатозначності (виникнення лексико-семантичних варіантів), так і в процесі утворення гомогенних омонімів. Отже, лексико-семантична деривація є одним і тим самим мовним процесом семантичного розвитку значення, що послідовно приводить до полісемії і гомогенної омонімії, і є радше проекцією на лексичну неоднозначність лексикографічних потреб, ніж відбиттям їхніх онтологічних відмінностей, а полісемія і онтологія – це одне й те ж саме лінгвістичне явище на різних стадіях свого розвитку.

Ще однією проблемою історичних досліджень лексики є питання семантичної вмотивованості слова, що також відноситься до лексико-семантичної діяхронії [Тропіна 2007]. Проте не слід забувати, що до діяхронічних пояснень все частіше звертаються й у синхронічних дослідженнях лексичної семантики. Проблема семантичної вмотивованості, звичайно, зберігає актуальність в історичних дослідженнях.

Таким чином, поле являє собою одну з моделей сприйняття і породження інформації, а також метод дослідження даного процесу. Можна сказати, що семантичне поле обумовлює інтерпретацію сприйманої інформації та слугує одним з чинників, які прикорюють процес ормування нових лексичних одиниць і розвиток їхніх властивостей у межах поля.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ОСОБЛИВОСТЕЙ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ПАРАМЕТРИ АНГЛОМОВНОГО ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНОГО ПОЛЯ JUSTICE В СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ НА МАТЕРІАЛІ БРИТАНСЬКОГО СЕРІАЛУ «ШЕРЛОК»

2.1 Загальна характеристика британського серіалу «Шерлок» та причини його успіху

Прем'єра у 2010 році першого сезону британського серіалу «Шерлок» стала подією світового масштабу. Завдяки Інтернету глядачі та глядачки (особливо глядачки!) всієї планети закохалися в Камбербетча та Фрімена, які приміряли осучаснені образи персонажів Конан Дойла та творчо розслідуваних перероблені злочини, колись вигадані батьком сучасного літературний детектив. На творцях серіалу Марці Гатіссе і Стівені Моффаті, відомих за межами Англії по роботі над циклом «Доктор Хто», лежала величезна відповідальність, і вони не впустили честь рідного BBC.

У другому сезоні пригод Шерлока Холмса (Бенедикт Камбербетч) та доктора Ватсона (Мартін Фрімен) лондонські детективи розплутують справу про шантаж британської королівської родини елітної садово-мазо повією Ірен Адлер (Лара Пулвер), розгадують таємницю собаки із секретної військової бази «Баскервіль» і знову стикаються віч-на-віч із заклятим ворогом Холмса, «консультантом злочинців» Джимом Моріарті (Ендрю Скотт).

Їхній «Шерлок» вийшов захоплюючим, ексцентричним, непередбачуваним (попри використання відомих сюжетів), дотепним і знятим майже на рівні художнього кіно. Власне, для багатьох його шанувальників «Шерлок» – більше сильніший твір, ніж блокбастер, що вийшов роком раніше, Гая Річі «Шерлок Холмс» з Робертом Дауні-молодшим і Джудом Лоу.

На щастя, очікування виявилось не марним. Другий сезон «Шерлока» вийшов сильніше за перший, тому що цього разу в основу сценаріїв були покладені самі відомі (і, як вважається, найкращі) твори Конан Дойла: «Скандал у Богемії», «Собака Баскервілей» та «Остання справа Холмса». Якщо на початку ХХ ст.

Холмс був найцікавіший, коли вивчав сигарний попел і робив глибокодумні висновки, то в наш час, коли криміналістичне шоу на ТБ як собак нерізаних, «Шерлок» виглядає найкраще, коли великий герой веде хитромудрі інтелектуальні війни з майже такими ж сильними противниками.

У другому сезоні «Шерлока» таких серій дві, перша та третя, і вони явно виграють як на тлі попередниць з першого сезону, так і на тлі «баскервільської» товари. Правда, при такому розвитку подій доктор Ватсон неминуче йде в тінь, і це, мабуть, головний недолік як другого сезону «Шерлока», так і серіалу загалом. Його Ватсон – явно другорядний персонаж, на відміну від Джоан Ватсон з американського «Елементарно».

Не те щоб Фріменові не було чого грати і нічого робити, але герой Камбербетча настільки перевершує Ватсона у всіх відносинах, крім уміння спілкуватися з людьми, що вони здаються не напарниками, а генієм та прислугою. Так, це все одно вдалий «Шерлок Холмс», але все ж таки не ідеальний «Шерлок Холмс».

Також в другому сезоні «Шерлока» наявна «зашкалююча» мелодраматичність деяких сцен, велика кількість сюжетних перегинів, не надто доречне у детективах загравання з науковою фантастикою, логічні натяжки. «Шерлок» - це чудове шоу, і ви маєте його побачити, якщо досі цього не зробили. Хоча б заради чудового і часом сміливого Камбербетча в ролі великого героя.

Сценаристам і головним вигадникам сучасного хіта під назвою «Шерлок» Стівену Моффату і Марку Гейтіссу не сиділося спокійно після того, як їм вдалося закінчити 3 сезон одним з найбільш інтригуючих кліффхенгерів, які їм тільки доводилося придумувати. Але, перш ніж відповісти на головне

питання «Чи повернувся Моріарті?», вони відправляють нас у 1890-і, у часи творця легендарного детектива Артура Конан Дойля, пропонуючи поглянути, якими були б пригоди добре відомих нам героїв в цьому зовсім іншому світі.

Серіал «Шерлок» не позбавляє шанувальників задоволення побачити деякі зі сцен, що давно запам'яталися, обіграні під новим вікторіанським ракурсом, а потім йде далі, закидаючи містера Холмса і доктора Ватсона у шалений вир містичних подій, які вони намагаються пояснити і розкрити. Парочку, що розплутала загадку собаки Баскервілів, нічим не збентежиш.

Бенедикт Камбербетч і Мартін Фріман зі своєю неймовірною хімією майстерно довели, що їх Шерлок і Джон цілком могли б існувати не тільки в сучасному Лондоні, а й відмінно вписалися б у його вікторіанський період. Ці персонажі нехай одягнені в інші костюми, але по суті залишилися тими ж людьми, що і у версії 21-го століття, якими ми їх знаємо по серіалу, тому можна сміливо заявити, що незважаючи на різні відходи від першоджерела, вони все-таки вийшли дуже канонічними.

Побачити в костюмах того часу нас не позбавляють можливості і другорядних персонажів, які стали невід'ємною частиною світу бібісішного «Шерлока». Місіс Хадсон в блискучому виконанні Уні Стаббс висловлює весь біль своєї книжкової героїні, Руперт Грейвз зіграв більш скромну і, в зв'язку з тим часом, піддану забобонам версію свого Лестрейда, а Лу Брілі впізнати тут зовсім не просто. Зате її Моллі Хупер, навпаки, вдається показати свою більш стійку сторону. Та й Мері не пасе задніх.

Що ж стосується найрозумнішого Холмса на ім'я Майкрофт у виконанні Гейтісса, то його вікторіанський спосіб є однією з підказок того, чого варто чекати від сюжету далі (хоча, ви можете чекати чого завгодно, а сюжет «Шерлока» все одно витворить щось надзвичайне).

Готична атмосфера, вікторіанська Англія, улюблені актори в костюмах демонів, що зірвалися з ланцюга і переслідують Холмса і Ватсона, а також безліч відсилань до творів Конан Дойля і фрази у фірмовому стилі серіалу з

його тонким гумором, які тут же можна розібрати на цитати... Ось, як потрібно починати Новий рік!

2.2 Аналіз дефініцій складових лексико-семантичного поля JUSTICE/СПРАВЕДЛИВІСТЬ на матеріалі британського серіалу «Шерлок»

Розуміння справедливості відноситься до найбільш складних та гострих питань в сучасному суспільстві, адже охоплює не лише правовий (юридичний) простір свідомості людини, але й тісно пов'язане з побутом (повсякденністю). Справедливість належить до групи вічних, абсолютних цінностей, поряд із такими цінностями як віра, надія, любов, доброта, свобода, правда, тощо.

Справедливість – фундаментальна цінність. Справедливість – фундаментальна цінність духовного та політичного життя суспільства, що виходить із принципу врівноваженості в соціальних відносинах прав і обов'язків людей, інтересів держави та особи. Аналізуючи різні сторони справедливості, можна виявити загальний принцип, який полягає в тому, що стосовно один одного люди мають право на відносний стан рівності чи нерівності, відповідно до якого розподіляються труднощі чи блага. А призначенням Справедливості вважається підтримка чи відтворення рівноваги чи рівної міри. Вона застосовується як для критичної оцінки поведінки людини з огляду на відповідні правила, так і для критики самих правил та їх застосування.

Сфера використання поняття «справедливість» безмежна, вона охоплює політичні та економічні системи, закони, соціальні інститути, міждержавні відносини, оцінки, судження, установки, рішення, вчинки, життєві позиції людей і навіть розподіл везіння та невдач. У класовому суспільстві «справедливість» є поняттям не лише моральної, а й політичної та правової свідомості, оскільки розподіл благ та антиблаг належить до

компетенції держави. Водночас політичні рішення і закони, навіть будучи правомірними, піддаються мораль-ному оцінюванню, яке не завжди збігається з чинними політичними і правовими нормами. На цій підставі громадська думка вирішує, заслуговує політичний та економічний режими збереження, чи їх слід замінити як негуманні, такі, що принижують гідність громадян.

Категорію «справедливість» застосовують і щодо людей. Справедливими вважають тих, хто дотримується правових і моральних норм, даного слова, виконує свої обов'язки, відповідає добром на добро, несправедливими – тих, хто чинить свавілля, порушує права людей, не пам'ятає зробленого їм добра тощо. Ядро лексико-семантичного поля «справедливість» в англійській мові складає ядерна лексема *justice*, яка має три прояви: *justice* = справедливість, чесність, *justice* = законність, *justice* = суддя. Як наслідок, у межах лексико-семантичного поля «справедливість» в англійській мові виокремлюють три лексико-семантичні групи:

- 1) справедливість, чесність
- 2) законність, достовірність
- 3) суддя

У своєму першому значенні лексема *justice* складає лексико-семантичну групу зі словами *fairness, justness, fair play, fairmindedness, equity, equitableness, even-handedness, impartiality, objectivity, honesty, righteousness, morality* на основі синонімії та зі словами *injustice, partiality, unethicalness, unfairness* на основі антонімії.

У другому значенні іменник *justice* складає лексико-семантичну групу зі словами *validity, justification, well-foundedness, legitimacy*, які пов'язані відношеннями синонімії, та зі словами *illegality, lawlessness*, які є антонімами.

Обидві вищезгадані лексико-семантичні групи знаходяться у тісному взаємозв'язку. Адже два поняття справедливості (1 – справедливість, як характерна риса особистості; 2 – справедливість, що стосується соціальних інститутів, права, держави, політики) можна розглядати у відповідності до двох вимірів суспільного буття – персонального та інституціонального – які

перетинаються. Без справедливості як якісної сторони особистості, без відповідних ціннісних орієнтацій не може функціонувати і справедлива політико-правова система. В свою чергу, для підтримки цих ціннісних орієнтацій на справедливість, політико-правові інститути повинні бути організовані відповідним чином.

У третьому значенні іменник *justice* складає лексико-семантичну групу зі словами *judge, magistrate, recorder, sheriff*. Ця група також перетинається із двома попередніми, адже суддею вважається високоморальна особа, яка в процесі розгляду судової справи залишається неупередженою та виносить чесні, справедливі рішення. Отже, периферійна зона лексико-семантичного поля «справливість» в англійській мові утворена суміжними поняттями, які функціонують як квазісиноніми – *fairness, honesty, legitimacy, judge validity*. Периферійні одиниці поля вступають в контакт з іншими семантичними полями («право», «мораль», «закон», «суддя»), утворюючи безперервний семантичний континуум.

Усі елементи представлені в рамках лексико-семантичного поля «справливість» не існують незалежно один від одного. Тісно переплітаючись, вони утворюють єдину динамічну систему. В цілому різноманіття елементів лексико-семантичного поля «справливість» являється основою для його подальшого, більш детального вивчення.

В сучасній українській мові визначення слова *справливість* представлена наступним чином, згідно Академічного тлумачного словника української мови:

1. Властивість за значенням справедливий 1, 2. Його не могло не обходити, що Евеліна так кепсько думає про людей. Він мусив довести їй справливість своїх поглядів [Рибак 2006, с. 292]; Комуністична пропаганда сильна своєю правдою. Вона розкриває історичну справливість справи робітничого класу.

2. Правильне, об'єктивне, неупереджене ставлення до кого-, чого-небудь. Чуття справедливості до самого дна бунтується против того. Або

звертай на іншу дорогу, або не жий [живи], — ось що воно каже (Франко 1955); Тут справедливість вимагає зазначити, що Євген тієї миті все ж знайшов у собі краплину мужності, щоб озирнутись [Донченко 1957, с. 23]; Прощався Варчук з Гуркалом на його квартирі, і два почуття гостро боролись у ньому: скарєдність і справедливість [Стельмах 1962, с. 219].

На початку дослідження ми вважаємо доречним, з'ясувати різноманітні відтінки значення слова *justice*, Уєбстерський словник надає наступну дефініцію поданого слова:

the maintenance or administration of what is just especially by the impartial adjustment of conflicting claims or the assignment of merited rewards or punishments

meting out justicesocial justice

b: JUDGE

a supreme court justice

—used as a title Justice Marshall

c: the administration of law

a fugitive from justice

especially : the establishment or determination of rights according to the rules of law or equity

a system of justice

2a: the quality of being just, impartial, or fairquestioned the justice of the their decision

b(1): the principle or ideal of just dealing or right action

(2) : conformity to this principle or ideal : RIGHTEOUSNESSthe justice of their cause

c: the quality of conforming to law

3: conformity to truth, fact, or reason : CORRECTNESS admitted that there was much justice in these observations

— T. L. Peacock

Щодо синонімів найбільш вживаними є *equity, fair shake, right*; антоніми

inequity, injustice, raw deal, wrong

Розглянемо більш детально функціонування лексико-семантичного поля **justice**. У якості іменника поданого слова має наступні дефініції Noun:

- *the quality of being just; righteousness, equitableness, or moral rightness:*

- *to uphold the justice of a cause.*

- *rightfulness or lawfulness, as of a claim or title; justness of ground or reason:*

- *to complain with justice.*

- *the moral principle determining just conduct.*

- *conformity to this principle, as manifested in conduct; just conduct, dealing, or treatment.*

- *the administering of deserved punishment or reward.*

- *the maintenance or administration of what is just by law, as by judicial or other proceedings:*

- *a court of justice.*

- *judgment of persons or causes by judicial process:*

- *to administer justice in a community.*

- *a judicial officer; a judge or magistrate.*

- *(initial capital letter) Also called Justice Department. the Department of Justice.*

- *the administration of law according to prescribed and accepted principles*

- *conformity to the law; legal validity*

- *a judge of the Supreme Court of Judicature*

- *short for justice of the peace*

- *good reason (esp in the phrase with justice) he was disgusted by their behaviour, and with justice*

- *do justice to*

- *to show to full advantage the picture did justice to her beauty*
- *to show full appreciation of by action he did justice to the meal*
- *to treat or judge fairly*
- *do oneself justice to make full use of one's abilities*
- *bring to justice to capture, try, and usually punish (a criminal, an outlaw, etc)* [The Merriam Webster Dictionary, 2019].

Отже, можна зробити висновок, що концептуальна ознака джерело походження і форма існування є найбільш універсальною базою для групування лексики на позначення JUSTICE/СПРАВЕДЛИВІСТЬ, але до них можна додати ще два рівня, які співвідносяться зі споживчою цінністю та особливостями споживання. Ядерну зону семантичного поля формують найбільш прототипові представники категорій, які поділяють максимум загальних властивостей із рештою членів цих категорій і мінімум властивостей із членами інших категорій.

2.3 Аналіз дефініцій складових суміжного лексико-семантичного поля DUTY/ОБОВ'ЯЗОК на матеріалі британського серіалу «Шерлок»

Для більш ретельного аналізу системно-структурних параметрів лексико-семантичного поля JUSTICE в сучасній англійській мові на матеріалі британського серіалу «Шерлок», ми вважаємо доречним дослідити складові суміжного з ним лексико-семантичного поля DUTY.

Сучасний Академічний тлумачний словник української мови надає наступне визначення слова **обов'язок**:

ОБОВ'ЯЗОК, зку, чол. Те, чого треба беззастережно дотримуватися, що слід безвідмовно виконувати відповідно до вимог суспільства або виходячи з власного сумління. Яко син селянина, вигодуваний твердим мужицьким хлібом, я почував себе до обов'язку віддати працю свого життя.. простому

народові [Франко 1955, с. 31]; Праця в СРСР є обов'язком і справою честі кожного здатного до праці громадянина [Конституція СРСР 1963, с. 5]; Обов'язок кожного моряка допомогти іншому морякові, який терпить у морі лихо [Кучер, Голод 1961, с. 342]; перев. мн. Певний обсяг роботи, сукупність справ, межі відповідальності і т. ін., що визначаються відповідним званням, посадою, родинним станом тощо. Тепер він вже мав обов'язки — його послали пасти корови [Коцюбинський 1955, с. 307]; Старшина Багіров тим часом виконував обов'язки командира взводу, а потай мріяв, що йому дадуть штурмову групу [Гончар 1959, с. 237].

Цікаво порівняти тлумачення поданого слова в українській та англійських мовах. Вебстерський тлумачний словник надає наступну інформацію:

Definition of duty

- *1: conduct due to parents and superiors : RESPECT*

- *filial duty and obedience*

— *John Locke*

- *2a: obligatory tasks, conduct, service, or functions that arise from one's position (as in life or in a group)*

- *was his duty to support his family*
- *Her primary duty at the meeting was to take attendance.*
- *performs a variety of administrative duties*
- *b(1): assigned service or business*
- *was put on kitchen duty*
- *jury duty*
- *(2): active military service*
- *returning from duty overseas*
- *(3): a period of being on duty*
- *report for duty at 7 a.m.*
- *3a: a moral or legal obligation*

- *felt it was their duty to help*
- *b: the force of moral obligation*
- *will be ready when duty calls*
- *4: TAX*
- *especially : a tax on imports*
- *a 15 percent duty*
- *5a: WORK sense 1c*
- *b(1): the service required (as of an electric machine) under specified conditions*
- *(2): functional application : USE*
- *got double duty out of the trip*
- *(3): use as a substitute*
- *making the word do duty for the thing*
- *Edward Sapir*
- *off duty*
- *: free from assignment or responsibility*
- *a police officer who was off duty at the time*
- *on duty*
- *: engaged in or responsible for an assigned task or duty*
- *not allowed to take personal calls while on duty.*[The Merriam Webster Dictionary, 2019]

Наведемо приклади синонімів іменника **duty**: *assessment, imposition, impost, levy, tax*. Але слово **duty** може вживатися також у якості прикметника, і має значення:

Definition of duty1: done as a duty

pay a duty call on her elderly aunt

2: being on duty : assigned to specified tasks or functions the duty officer.[The Merriam Webster Dictionary, 2019].

Подане слово має дуже розгалужену систему вживання в сучасній

англійській мові залежно від професійної сфери зайнятості людини. Тобто ми можемо нарахувати, як найменш п'ять сфер вживаності у новітньому Тлумачному словнику сучасної англійської мови: галузь фінансової діяльності, галузь, яка стосується вивчення мов, галузь суто «дитяча», тобто особливості вживання поданого слова дітлахами та офіційна галузь вживання слова *duty*. Наведемо приклади.

Фінансова діяльність:

- *In the tax and import/export world, a duty (or customs duty) is money collected under a tariff. A duty is a federal tax on imports or exports. For example, Americans who travel abroad can bring back a certain number of dollars' worth of items without paying a duty. If the traveler brings back more than the allowed dollar amount worth of items, he or she must pay the tax (which varies according to the type of item, the type of travel, and other factors).*

- *1: something a person feels he or she ought to do because it is morally right Dad says it's his duty to take care of Grandma.*

2: something a person is required to do by law jury duty

3: an action done as part of a job or position a principal's duties

4: the time during which a person must do his or her job The police officer was on duty.

5: active military service

He returned from duty overseas.

6: a tax especially on imports into a country

Галузь освіти (вивчення мов):

- *something that is done as part of a job*
- *something that you must do because it is morally right or because the law requires it*

- *active military service*

Офіційна галузь:

1: tasks, service, or functions that arise from one's position performing a police officer's duties

also : a period of being on duty

— *see also JURY DUTY*

2: an obligation assumed (as by contract) or imposed by law to conduct oneself in conformance with a certain standard or to act in a particular way

duty of good faith

a duty to warn of danger

— *see also PUBLIC DUTY DOCTRINE, SPECIAL DUTY DOCTRINE*

— *duty of candor \ - 'kan-dər *

: a duty obligating directors of a corporation to disclose all material facts known to them about a transaction when they are seeking shareholder approval

— *duty of care*

: a duty to use due care toward others in order to protect them from unnecessary risk of harm

— *duty of fair representation*

: a duty obligating a labor union to represent the employees in its collective bargaining unit fairly and in good faith

— *duty of loyalty*

: a duty obligating directors of a corporation to refrain from using their positions to further their own interests rather than the interests of the shareholders (as by self-dealing or fraud)

— *fiduciary duty*

: a duty obligating a fiduciary (as an agent or trustee) to act with loyalty and honesty and in a manner consistent with the best interests of the beneficiary of the fiduciary relationship (as a principal or trust beneficiary)

3: TAX

especially : a tax on import or duty

: not engaged in a duty

a police officer who is off duty on duty

: engaged in a duty.

Отже, щодо функціонування лексико-семантичного поля DUTY,

результати дослідження демонструють, що ядро-периферійне структурування семантичного поля підпорядковано семантичній ознаці: від загального до окремого, від семантично облігаторного до факультативного. Усі конституанти семантичного поля пов'язані гіперон-гіпонімічними, тобто родо-видовими, відношеннями в лексичній системі мови. Ядерну зону семантичного поля DUTY/ОБОВ'ЯЗОК складає власномовна лексика, тобто слова англосаксонського походження. Проте, деякі запозичення настільки асимілювалися в мові-реципієнті, що сприймаються лінгвокультурними спільнотами як власно мовна лексика, характеризуються високою частотністю вживання та, відповідно, розташовані в ядерній зоні зіставлювальних семантичних полів.

ВИСНОВКИ

Лексико-семантичні поля характеризуються зв'язком слів або їх окремих значень, системним характером цих зв'язків, що забезпечує безперервність смислового простору. Кожне поле - це своєрідна мозаїка слів, де кожне окреме слово має певне місце в лексико-семантичному просторі. Ця мозаїка не збігається в різних мовах, бо кожна мова по-своєму членує об'єктивний світ. Національна специфіка лексико-семантичних полів виявляється в кількості наявних у полі слів і в характері опозиції між компонентами поля.

Ядерні елементи поля відзначаються більшою частотою функціонування. одиниці, які становлять ядро поля, характеризуються певними, досить чіткими ознаками. Для ядра характерні безознаковість, нейтральність, висока частота вживання. оскільки ядро є лексичним вираженням смислів, або семантичних ознак, воно може замінити кожен із членів парадигми, будучи представником усієї парадигми. Центр поля складається з одиниць, які мають інтегральне, спільне з ядром і між собою значення.

Лексико-семантичне поле є, згідно аналізу його структури, багаторусною організацією, яка об'єднує в собі певну кількість менших одиниць (лексико-семантичних груп). До того ж, всі лексичні одиниці, що входять до складу ЛСП належать його ядру, центру чи периферії залежно від частоти вживання та нейтральності свого значення.

Поле у контексті когнітивної лінгвістики розглядається як метод дослідження концепту, адже воно покриває певну частину концептосфери тієї чи іншої мови. Аналіз і порівняння полів різних мов дозволяє виявити відмінності між концептами цих мов.

Мовна практика підтверджує, що в різних словниках часто наводяться різні дефініції значень одних і тих же слів. Це свідчить про те, що зміст концепту, в принципі, до кінця є визначенням. Таким чином, поле являється собою

одну з моделей сприйняття і породження інформації, а також метод дослідження даного процесу.

Найвиразніше відображає мовну еволюцію лексико-семантичний рівень. Словниковий склад є найбільш чутливим до всіх зовнішніх факторів впливу, на ньому активно відбивається дія внутрішніх законів розвитку мови. Номінативні одиниці мови виступають у ролі будівельного матеріалу для одиниць комунікації, оскільки процес передачі інформації базується на безпосередньому введенні у висловлювання нових слів, що позначають невідомі поняття.

Концептуальна ознака джерело походження і форма існування є найбільш універсальною базою для групування лексики на позначення JUSTICE/СПРАВЕДЛИВІСТЬ, але до них можна додати ще два рівня, які співвідносяться зі споживчою цінністю та особливостями споживання. Ядерну зону семантичного поля формують найбільш прототипові представники категорій, які поділяють максимум загальних властивостей із рештою членів цих категорій і мінімум властивостей із членами інших категорій.

Складовими одиницями лексико-семантичне поле «DUTY/ОБОВ'ЯЗОК» є слова на позначення соціальної діяльності людини в процесі сприйняття та розуміння інформації, обробки отриманих знань, виведення висновків та їхнього пояснення щодо виконання певних обов'язків в суспільстві, родині тощо.

Лексико-семантичне поле DUTY/ОБОВ'ЯЗОК та JUSTICE/СПРАВЕДЛИВІСТЬ є структурованою моделлю, характеристику якої виведено із сукупності семантичних ознак на позначення належного способу життя та обов'язків людини, які вона має виконувати для того, щоб підтримувати цей спосіб. Лексична частина цього лексико-семантичного поля охоплює когнітивні слова зі значенням необхідності дотримуватися певних моральних цінностей, які зображають життя у суспільстві як процес, що відбувається на рівні сприйняття громадського обов'язку, розв'язання різноманітних суспільних задач, засвоєння призначення людини в

глобальному сенсі.

До того ж, складові одиниці лексико-семантичного поля DUTY/ОБОВ'ЯЗОК та JUSTICE/СПРАВЕДЛИВІСТЬ можна розподілити на групи за приналежністю до різних частин мови (іменники, прикметники, дієслова, прислівники), а також за позначенням різних аспектів діяльності людини у суспільстві.

Лексико-семантичне поле DUTY/ОБОВ'ЯЗОК та JUSTICE/СПРАВЕДЛИВІСТЬ в сучасній англійській мові під впливом лексико-семантичної деривації набули спільних як морфологічних, так і неморфологічних змін, що призвело до розширення лексико-семантичного поля цих одиниць, за рахунок утворення нових слів за допомогою полісемії та омонімії.

Структура, склад і ієрархія семантичного полів DUTY/ОБОВ'ЯЗОК та JUSTICE/СПРАВЕДЛИВІСТЬ, семний набір їх одиниць, їх конотативний потенціал значною мірою визначаються особливостями того фрагмента картини світу, яку покриває дане семантичне поле, тобто суспільне життя, суспільні обов'язки в ньому.

Етнокультурно і соціально детермінована, цінність цих взаємопов'язаних між собою лексико-семантичних полів DUTY/ОБОВ'ЯЗОК та JUSTICE/СПРАВЕДЛИВІСТЬ проявляється у специфічному відборі лінгвістичних засобів для опису фактів і явищ в суспільного життя під певним кутом зору. Цей кут зору залежить від усвідомлення людиною свого громадського обов'язку і необхідності його виконання.

Тісний зв'язок складових поданих лексико-семантичних полів з базовими глибинними психічними переживаннями і доступність розуміння подібних переживань більшості членів одномовного соціуму зумовлює потужний прагматичний потенціал-здатність викликати певні (передбачувані) асоціації і емоції, щодо існування в реальному житті.

Концептуальна ознака джерело походження і форма існування лексико-семантичного поля DUTY/ОБОВ'ЯЗОК є найбільш універсальною базою для

групування лексику та позначення лексико-семантичного поля JUSTICE/СПРАВЕДЛИВІСТЬ, але до них можна додати ще два рівня, які співвідносяться між собою, у взаємовідносинах, на кшталт часткове і ціле.

Ядерну зону семантичного поля JUSTICE/СПРАВЕДЛИВІСТЬ формують найбільш прототипові представники категорій, які поділяють максимум загальних властивостей із рештою членів цих категорій і мінімум властивостей із членами інших категорій.

Ядерно-периферійне структурування семантичного поля DUTY/ОБОВ'ЯЗОК підпорядковано семантичній ознаці: від загального до окремого, від семантично облігаторного до факультативного. Усі конституанти семантичного поля пов'язані гіперон-гіпонімічними, тобто родо-видовими, відношеннями в лексичній системі мови.

Аспекти кореляції англійських лексико-семантичних полів DUTY/ОБОВ'ЯЗОК та JUSTICE/СПРАВЕДЛИВІСТЬ, полягають, перш за все, у частковій спільності лексичного значення їх одиниць. До визначення поняття справедливості залучається безпосередньо поняття обов'язок, тобто справедливості визначається як загальна моральна санкція суспільного життя людей, яка розглядається переважно від суперечних бажань, інтересів та обов'язків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адмони В. Г. Грамматический строй как система построения и общая лексикография. Ленинград : Наука. 1988. 238 с.
2. Апресян В. Ю. Метафора в семантическом представлении эмоций. *Вопросы языкознания*. 2003. №3. С. 27–35.
3. Арутюнова Н. Д. Метафора и дискурс. *Теория метафоры*. Москва, 1990. С. 5–32.
4. Бенвенист Э. Общая лингвистика. Москва : Прогресс, 1974. 447 с.
5. Березович Е. Л. К этнолингвистической интерпретации семантических полей. *Вопросы языкознания*. 2004. №6. С. 3–24.
6. Болдырев Н. Н. Когнитивная семантика : курс лекций по английской филологии. Тамбов : Изд-во ТГУ им. Г.Р. Державина, 2000. 124 с.
7. Болдырев Н. Н. Концептуальное пространство когнитивной лингвистики. *Вопросы когнитивной лингвистики*. 2004. № 1. С. 18–29.
8. Бондарко А. В. Теоретическое значение в системе функциональной лексикографии: на лексикографии языка. Москва : Языки славянской культуры, 2002. 736 с.
9. Василенко И. А. Диалог цивилизаций : социокультурные проблемы политического партнерства. Москва : Эдиториал УРСС, 1999. 272 с.
10. Васильев, Л. М. Значение и его отношение к системе языка : учеб. Пособие. Уфа : Издательство Башкирского университета, 2005. 64 с.
11. Вежбицкая А. Понимание культур через посредство ключевых слов /пер. А. Д. Шмелева. Москва : Языки славянской культуры, 2001. 288 с.
12. Вежбицкая А. Язык. Культура. Познание / пер. М. А. Кронгауз. Москва : Русские словари, 1996. 416 с.
13. Вендина Т. И. Словообразование как источник реконструкции языкового сознания. *Вопросы языкознания*. 2002. №4. С. 42–65.
14. Виноградов В. В. Русский язык. (Грамматическое учение о слове).

4-е изд. Москва : Русский язык, 2001. 720 с.

15. Гольдберг В. Б. Динамическая модель ЛСГ «Целесообразная деятельность»: на материале русского и английского языка. *Структурно-семантические исследования русского языка*: сб. статей. Тамбов, 1994. С. 81–92.

16. Гольдберг В. Б. Контрастивный анализ лексико-семантических групп: на материале английского, русского и немецкого языка: учеб. пособие. Тамбов: Изд-во ТГУ им. Г.Р. Державина, 1988. 56 с.

17. Гольдберг В. Г. Структурные связи в лексико-семантическом поле языка: на материале русского и английского лексико-фразеологического поля «Биологическое существование человека». Тамбов: Изд-во ТГУ им. Г. Р. Державина, 2000. 232 с.

18. Гольдберг В. Г. Структурные связи в лексико-фразеологическом поле. *Язык как функциональная система*: сб. статей к юбилею профессора Новеллы Александровны Кобриной. Тамбов, 2001. с. 57–63.

19. Грузберг Л. А. К социолингвистическому описанию слова. *Семантическая структура слова* : сб. науч. тр. Кемерово, 1984. С. 114–129.

20. Гусев С. С., Тульчинский Г. Л. Проблема понимания в философии. Москва : Политиздат, 1985. 192 с.

21. Денисов П. Н. Методы семантических полей в лексической классификации. *Теория поля в современном языкознании*. Уфа, 2001. Ч. 1. С. 14–17.

22. Денисов, П. Н. Лексика русского языка и принципы её описания. Москва : Русский язык, 1980. 253 с.

23. Домих Н. Г. Теория семантического поля на современном этапе развития семасиологии. *Филологические науки*. 2003. №1. С. 81–98.

24. Ельмслев Л. Можно ли считать, что значения слов образуют структуру? *Новое в лингвистике*. 1988. №2. С. 231–245.

25. Жаналина Л. К. Уточнения к основаниям классификации

номинативных единиц (предметные и признаковые имена). *Филологические науки*. 1995. №2. С. 71–79.

26. Залевская А. А. Психолингвистический подход к проблеме концепта. *Методологические проблемы когнитивной лингвистики*. 2001. №1. С. 36–44.

27. Зализняк А. А., Левонтина И. Б., Шмелев А. Д. Ключевые идеи русской языковой картины мира: сб. ст. Москва : Языки славянской культуры, 2005 544 с.

28. Иванова Л. П. Методы лингвистических исследований. Киев : УСДО, 1995. 88 с.

29. Караулов Ю. Н. Общая и русская идеография. Москва : Наука, 2006. 355 с.

30. Кацнельсон С. Д., Десницкая А. В. Общее и типологическое языкознание. Ленинград : Наука, 1986. 297 с.

31. Кашкин В.Б. Универсальные грамматические концепты. *Методологические проблемы когнитивной лингвистики*. Воронеж, 2001.С. 45–52.

32. Кодухов В. И. Общее языкознание: учеб. для специальностей университетов и пединститутов. Москва : Высшая школа, 2004. 303 с.

33. Копаєва М. І. Роль формальних методів в семантичному аналізі англomовних іменників. *Іноземна філологія*. Луцьк, 1993. Вип. 6. С. 5–8.

34. Кочан І. М. Лінгвістичний аналіз тексту : навч. посіб. 2–ге вид. перероб. і доп. Київ : Знання, 2008. 423 с.

35. Кронгауз, М. А. Семантика: учеб. для вузов. Москва : Изд-во Рос. гос. гуманитарного ун-та, 2001.399 с.

36. Кубрякова Е. С. Эволюция лингвистических идей во второй половине XX века. *Язык и наука конца 20 века*. Москва, 2005. С. 144–238.

37. Кубрякова Е. С., Шахнарович А. М., Сахарный Л. В. Человеческий фактор в языке. *Язык и порождение речи*. Москва : Наука, 1991. 240 с.

38. Лисиченко Л. А. Лексико–семантичний вимір мовної картини

світу. Харків : Основа, 2009. 191 с.

39. Мацько Л. І., Сидоренко О. М., Мацько О. М. Стилїстика української мови : підручник Київ : Вища школа, 2003. 462 с.

40. Медведева А. В. Концепт ДОМ в русской и английской концептосферах. *Методологические проблемы когнитивной лингвистики*. Воронеж, 2001. С. 102–106.

41. *Методологические проблемы когнитивной лингвистики*. Научное издание / под. ред. И. А. Стернина. Воронеж : Воронежский государственный университет, 2001. 182 с.

42. Рылов Ю. А. Аспекты языковой картины мира: итальянский и русский языки. Москва : Гнозис, 2006. 304 с.

43. Селіванова О. О. Актуальні напрями сучасної лінгвістики (аналітичний огляд). Київ : Фітосоціоцентр, 2003. 148 с.

44. Солнцев В. М. Язык как системно-структурное образование. 2-е изд., доп. Москва : Наука, 1977. 341 с.

45. Сорокін С. В. Категорія таксису в різносистемних мовах. *Проблеми семантики слова, речення та тексту*. 2007. № 18. С. 10 – 15.

46. Степаненко М. І. Історія, граматики, поезика українського слова. Полтава : АСМІ, 2008. 344 с.

47. Толстая С. М. Мотивационные семантические модели и картины мира. *Русский язык в научном освещении*. 2002. №1. С. 113–124.

48. Тропіна Н. П. До питання про лексико-семантичної деривації. *Мовознавство*. 2007. №1. С. 48–53.

49. Фрумкина Р. М. Есть ли у современной лингвистики своя эпистемология. *Язык и наука конца 20 века* : сб. ст. Москва, 1995. С. 74–117.

50. Шевченко Л. І. Інтелектуальна еволюція української літературної мови : теорія аналізу. Київ : Київський університет, 2001. 478 с.

51. Штелинг Д. А. Грамматическая семантика английского языка. Фактор человека в языке. Москва : Изд-во «МГИМО», 2006. 255 с.

52. Evans V. Cognitive Linguistics. *Wiley Interdisciplinary Reviews :Cognitive Science*. 2012. № 3. P. 129–141.
53. Evans V., Green M. Cognitive Linguistics. An Introduction. Edinburgh :Edinburgh University Press, 2006. 851 p.
54. Fauconnier G. Methods and generalizations. *Cognitive Linguistics :Foundations, Scope and Methodology*. Berlin, 1999. P. 95–128.
55. Kittay E. F. Introduction . *Frames, Fields and Contrasts. New Essays inSemantics and Lexical Organization*. Hillsdale, 2005. P. 1–18.
56. Langacker R.W. Foundations of cognitive grammar. Vol.1. TheoreticalPrerequisites. Standford: Standford University Press, 1987. 516 p.
57. Leech G., Svartvick J. A Communicative Grammar of English. Moscow: Prosvescheniye, 1983. 380 p.
58. Lyons J. Linguistic Semantics: An Introduction. Cambridge : CambridgeUniversity Press, 1986. 356 p.

СПИСОК ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛ

59. Ayto J. A Century of New Words. Oxford : Oxford University Press, 2007. 250 p.
60. Hornby A. S. Oxford Student's Dictionary of Current English. Oxford :University Press, 1983. 770 p.
61. Longman Dictionary of Contemporary English, Third Edition. LongmanDictionaries. 1995. 1668 p.
62. New Webster's Dictionary and Thesaurus of the English Language, Lexicon Publications, inc; Danbury CT, 1993. 1449 p.
63. Oxford Advanced Learner's Encyclopedic Dictionary. Oxford.University Press, 1989, 1992. 1600 p.
64. The Oxford-Duden Pictorial English Dictionary. Oxford : Oxford University Press. 816 p.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ФАКТИЧНОГО МАТЕРІАЛУ

65. URL : <http://sum.in.ua/s/spravedlyvistj>. (дата звернення : 17.08.2019).
66. URL : <https://www.merriam-webster.com/>.(дата звернення : 17.08.2019).
67. URL : <https://www.dictionary.com/browse/webster>. (дата звернення :4.09.2019).

СПИСОК ІЛЮСТРОВАНОГО МАТЕРІАЛУ

68. <https://www.bbc.co.uk/writersroom/documents/sherlock-s2-ep1-the-hounds-of-the-baskervilles-mark-gatiss.pdf>

SUMMARY

The object of the given study is the lexical-semantic fields JUSTICE and DUTY in modern English.

The purpose is to analyze the linguocognitive correlation aspects of the English lexical-semantic fields DUTY AND JUSTICE.

The theoretical and methodological foundations: the research is based on the works of national and foreign scientists devoted to actual problems of the concept theory (V.I. Karasyk [Karasyk 2005], D. S. Likhachev [Likhachev 1997], O. S.

Kubryakova [Kubryakova 2004], Y. A. Sternin [Sternin 2003], Z. D. Popova [Popova 2003]), in particular the works related to the study of conceptual model creation problems (O. O. Potebnya [Potebnya 1993], M. V. Pimenova [Pimenova 2004], N.V. Kryuchkova [Kryuchkova 2005], M. L. Kovshova [Kovsevaya 2006]).

The obtained results: the nuclear zone of the lexical-semantic field JUSTICE is formed by the most prototypical representatives of the categories, which share the maximum of common properties with the remaining members of these categories and the minimum of properties with members of other categories.

The nuclear-peripheral structure of the lexical-semantic field DUTY is subordinated to the semantic peculiarity: from general to individual, from semantically obligatory to optional. All the constituents of this lexical-semantic field are associated with hyperon-hyponymic, that is, genus-species, relations in the lexical system of the language.

The aspects of the English lexical-semantic fields DUTY and JUSTICE correlation are in the partial commonality of the lexical meaning of their units. Equity is directly involved in the definition of justice, meaning justice is defined as the general moral sanction of a person's public life, which is viewed primarily by conflicting desires, interests and duties.

Key words: *lexical-semantic field, nucleus, periphery, aspects of correlation.*

**Декларація
академічної доброчесності
здобувача ступеня вищої освіти ЗНУ**

Я, Барабашук Олена Анатоліївна, студентка 2 курсу, заочної форми здобуття освіти факультету іноземної філології спеціальності 035 філологія германські мови та літератури (переклад включно) перша - англійська освітньої програми мова і література (англійська), адреса електронної пошти підтверджую, що написана мною кваліфікаційна робота на тему «Системно-структурні параметри англомовного лексико-семантичного поля JUSTICE (на матеріалі Британського серіалу “Sherlock”)» відповідає вимогам академічної доброчесності та не містить порушень, що визначені у ст. 42 Закону України «Про освіту», зі змістом яких ознайомлений/ознайомлена;

– заявляю, що надана мною для перевірки електронна версія роботи є ідентичною її друкованій версії;

– згодна на перевірку моєї роботи на відповідність критеріям академічної доброчесності у будь-який спосіб, у тому числі за допомогою Інтернет-системи, а також на архівування моєї роботи в базі даних цієї системи.

Дата _____

Підпис _____

ПІБ (студент) _____